

Hvorfor er det så svært at sætte komma?

Korrekturlæser Lars Christensen forklarer hvorfor kommatering er blevet en ekspertdisciplin.

Foredrag, Skriveværkstedet, BogForum 2015.

Komma?

Er du en af dem der har opgivet at lære at sætte komma? Dit valg er forståeligt, for der er en række gode grunde til at kaste håndklædet i ringen. Det er svært at få styr på kommareglerne, og det skyldes først og fremmest at vi danske sprogbrugere lige siden de første officielle kommaregler trådte i kraft i 1918, har haft to valgmuligheder. Et komma har aldrig bare været et komma, og inden du sætter det første komma i din tekst, skal du vælge side. Sætter du det ene komma eller det andet?

I praksis er kommareglerne stort set ikke blevet ændret siden vi blev præsenteret for *nyt komma* i 1996, men navnet nyt komma bruges ikke længere. I dag sætter vi bare *komma*, men vi skal tage stilling til om vi sætter startkomma eller ej. Hvis du udelader startkommaet, svarer din kommatering til det der tidligere hed nyt komma. Hvis du sætter startkomma, svarer din kommatering til det vi kalder *traditionelt grammatisk komma*. (I den tekst du læser nu, sættes der ikke startkomma).

De officielle retskrivningsregler anbefaler at vi udelader startkommaet, men i praksis er det sandsynligvis under 1 procent af danske sprogbrugere der retter sig efter denne anbefaling. De fleste er overbevist om at der er tale om mangelfuld kommatering, når de læser en tekst hvor der ikke sættes startkomma.

Det skal understreges at der ifølge kommareglerne kun er tale om ét kommasystem, hvor en bestemt kommatype, nemlig startkommaet, er valgfri. I praksis ligner det to forskellige systemer, men regelsættet opererer kun med ét system. Denne detalje forvirrer med rette mange.

De officielle kommaregler

De danske retskrivningsregler udarbejdes af Dansk Sprognævn og publiceres via Retskrivningsordbogen (RO), og kommareglerne udgør en række selvstændige paragraffer i dette regelsæt. Den første retskrivningsordbog som Dansk Sprognævn udgav, er fra 1955, men ordbogen fra 1986 er den første retskrivningsordbog som Sprognævnet selv har udarbejdet. I de forskellige udgaver af Retskrivningsordbogen er vi blevet præsenteret for følgende kommatyper:

Dansk Retskrivningsordbog

(7. udgave, 1918 – de første officielle kommaregler)

Grammatisk komma + pausekomma

Retskrivningsordbog 1955

Grammatisk komma + pausekomma

Retskrivningsordbogen 1986

(1. udgave)

Grammatisk komma + pausekomma

Retskrivningsordbogen 1996

(2. udgave)

Nyt komma + traditionelt komma

Retskrivningsordbogen 2001

(3. udgave, 1.-3. oplag)

Nyt komma + traditionelt komma

"Kommaregler"

(Selvstændigt hæfte, juni 2004)

Komma (valgfrit startkomma)

Retskrivningsordbogen 2001

(3. udgave, 4. oplag, 2005)

Komma (valgfrit startkomma)

Retskrivningsordbogen 2012

(4. udgave)

Komma (valgfrit startkomma).

Grammatisk komma og pausekomma (1918-1996)

Indtil 1996 stod valget mellem grammatisk komma og pausekomma (RO 1955, RO 1986). Grammatisk komma er stort set identisk med det komma de fleste sætter i dag. I modsætning til pausekommaet har grammatisk komma altid været ledsaget af et detaljeret regelsæt og har derfor været skolesystemets og dermed også folkets favorit. Det frisindede pausekomma fik først sit eget detaljerede regelsæt i 1986 (RO 1986), men blot 10 år senere gled pausekommaet ud af de officielle retskrivningsregler.

Nyt komma og traditionelt komma (1996-2004)

I 1996 blev vi præsenteret for et helt nyt komma (RO 1996). Det var stadigvæk okay at sætte grammatisk komma, som nu blev kaldt traditionelt komma, men med de nye regler indikerede Dansk Sprognævn at det traditionelle komma var under afvikling. Der var valgfrihed mellem nyt komma og traditionelt komma, men Sprognævnet anbefalede nyt komma.

Det nye komma vandt lige så stille fodfæste og optrådte også i den næste udgave af Retskrivningsordbogen (RO 2001), men pludselig var det slut. I juni 2004 trådte et nyt sæt kommaregler i kraft, og betegnelsen nyt komma optrådte ikke heri og er ikke siden blevet nævnt i de officielle retskrivningsregler. De nye kommaregler blev ikke lanceret i en ny udgave af Retskrivningsordbogen, men blev publiceret i et selvstændigt hæfte som erstattede de hidtidige regler. I det næste års tid var kommareglerne i Retskrivningsordbogen – den publikation som indeholder de officielle danske retskrivningsregler – ikke et udtryk for officiel dansk retskrivning.

I løbet af 2005 blev de nye kommaregler indlemmet i selve Retskrivningsordbogen (RO 2001, 4. oplag), og for at sætte komma korrekt skulle vi altså både sørge for at have fat i den rigtige udgave og det rigtige oplag. De forskellige oplag var visuelt fuldstændig identiske, så det var nødvendigt at tjekke kolofonen for at være helt sikker på at der var tale om de aktuelle officielle komma-regler.

Komma – valgfrit startkomma (2004-)

Indtil 1996 skulle du vælge mellem grammatisk komma og pausekomma. Fra 1996 til 2004 skulle du vælge mellem nyt komma og traditionelt komma. Siden 2004 har der kun været tale om ét kommasystem, men du skal nu tage stilling til om du sætter startkomma eller ej. Hvis du sætter startkomma, følger du et regelsæt der stort set er identisk med traditionelt komma. Hvis du ikke sætter startkomma, følger du et regelsæt der stort set er identisk med nyt komma. Dansk Sprognævn anbefaler at du ikke sætter startkomma.

De aktuelle kommaregler indledes på denne måde:

"Denne og de følgende paragraffer (§ 45-51) indeholder reglerne for kommatering. Reglerne er med enkelte undtagelser identiske med reglerne for traditionelt grammatisk komma. Den afgørende undtagelse er at det som hovedre-

gel er valgfrit om man vil sætte startkomma, dvs. komma før ledsætninger (se § 49-50).

I de tilfælde hvor det er valgfrit om man vil sætte startkomma, anbefales det at man undlader at sætte dette komma. Men uanset om man vælger at sætte startkomma eller ej, skal man følge samme praksis indenfor samme tekst."

Kommareglerne tager udgangspunkt i "traditionelt grammatisk komma", men anbefaler at man ikke sætter komma på denne måde – og der sættes naturligvis heller ikke startkomma i den tekst der formulerer reglerne. Kan du se problemet? Den allerførste paragraf i kommareglerne gør et stort nummer ud af at kommareglerne er identiske med "reglerne for traditionelt grammatisk komma", men understreger kort efter at man ikke bør sætte startkomma. Denne anbefaling annullerer så mange af de *traditionelle* kommaer at mange vil undre sig over at der overhovedet tales om traditionelt grammatisk komma i den indledende tekst.

I praksis er der meget stor forskel på hvordan tekst tager sig ud alt efter om der sættes startkomma eller ej, men alligevel lægger reglerne op til at man ikke skelner mellem to forskellige kommasystemer. Og denne tankegang gør du klogt i at holde fast i hvis du ønsker at forstå reglerne til fulde. Udeladelse af startkomma er en central valgfrihed i forbindelse med kommatering, men denne valgfrihed spiller udelukkende en rolle i to ud af de i alt syv kommeparagraffer (§ 49-50 om ledsætninger): I § 49 deles sætningseksemplerne ofte op i to kolonner for at illustrere forskellen på identiske sætninger med og uden startkomma, og § 50 er i princippet kun relevant hvis du sætter startkomma. Regelsættet lægger bestemt ikke skjul på at kommareglerne forenkles hvis du dropper startkommaet.

Fordele ved at udelade startkomma

Der er ingen tvivl om at det gavner skriftsproget at udelade startkomma, og at du samtidig slipper for at tage stilling til de allermest komplicerede kommaproblemer. Du behøver fx i princippet ikke at forholde dig til § 50 i kommareglerne som beskriver de uden tvivl mest komplicerede overgange mellem sætninger som startkommaet *skal* markere. Startkommaet insisterer på at markere samtlige overgange fra en sætning til en anden (der er dog enkelte undtagelser fra denne hovedregel), mens denne isolation af de enkelte sætninger er langt mindre udtalt når startkommaet ikke bruges.

I stort set al seriøs tekst om kommatering og retskrivning, herunder også de officielle retskrivningsregler, bruges der ikke startkomma. Jo mere du beskæftiger dig med kommatering, i jo højere grad indser du at startkommaet skaber problemer. I mange tilfælde er det uhyre vanskeligt at afgøre præcis hvor en helsætning ophører og en efterfølgende ledsætning tager over. To eller flere sætninger er ofte viklet ind i hinanden, og det giver ikke mening at insistere på at isolere hver enkelt sætning. Startkommaet forstyrrer i mange tilfælde sproget ved at brække helheder i mindre stykker for at holde styr på de

enkelte sætninger heri – og det kan nemt blive til noget rod:

Det, du siger, er, at det er vigtigt, at EU forbliver en økonomisk magt.

Det du siger, er at det er vigtigt at EU forbliver en økonomisk magt.

I det første eksempel er der sat startkomma. I det andet eksempel er startkommaet udeladt. Hvad foretrækker du? Hvad er nemmest at læse? Og hvor vil du placere startkommaet i eksemplerne herunder – hvor stopper den indledende helsætning, og hvor begynder den afsluttende ledsætning? I alle eksemplerne er kommateringen korrekt – der er bare ikke brugt startkomma. Hvis du bruger startkomma, *skal* der indsættes ét komma i hvert eksempel:

Pernille er lige præcis som hun skal være.

Og det er sådan vi kan lide det.

Det var lige hvad jeg gjorde.

Og så sparkede jeg til glasset det bedste jeg har lært.

Beslutningen om at tage af sted traf jeg allerede da jeg sagde farvel til hende i lufthavnen.

Tilsæt hvedemel (gem en smule til når gnocchien skal formes).

Han er dyrlæge og har arbejdet i døgndrift lige så længe jeg har kendt ham.

Kan du finde ud af det? Det er ikke nemt, vel? Hvis du dropper startkommaet, behøver du ikke at skænke det en tanke. Hvis du sætter startkomma, *skal* du tage stilling til præcis hvor de to sætninger mødes. Hvis du dropper startkommaet, lader du sproget være som det er. Du lader sproget flyde og gør ikke et stort nummer ud af at enkelte sætninger låner småord hos hinanden og deles om tingene. Sådan opfører sproget sig, og det må vi respektere.

Hvorfor skal det være så svært?

Kommatering er kompliceret fordi vi altid har været tvunget til at forholde os til mere end én kommatilgang. Sprogbrugerne holder fast i en kommatype – det vi nu kalder startkomma – som det i princippet er umuligt at mestre, og som resulterer i så kommatunge tekster at kommaet devalueres. Prøv fx at respektere hvert enkelt komma næste gang du læser en tekst med startkomma højt. Det fungerer ikke så godt, vel? Sprogfolk vil gerne reducere antallet af kommaer, og det er uden tvivl en god idé at gøre det, men sprogbrugerne stritter imod, for man piller ved en tradition som har fulgt det danske skriftsprog siden 1700-tallet.

De aktuelle kommaregler er i høj grad et kompromis. På den ene side har vi

størstedelen af de danske sprogbrugere som har kastet sin kærlighed på et komma som aldrig vil komme til at fungere optimalt, og på den anden side har vi sprogfolk som vil forenkle vores komma ved i højere grad at lade det læne sig op ad sprogets indholdsside. Kommareglerne er kort sagt alt for omfattende og komplekse, og så længe reglerne er udformet på den måde, vil almindelige mennesker aldrig sætte sig ned og læse dem.

Der er ingen tvivl om at sprogfolk foretrækker at sparke startkommaet ad helvede til. Det er så godt som umuligt at sætte startkomma fuldstændig korrekt. Sproget stritter imod og vil ikke finde sig i at blive tøjlet på den måde. De fleste sprogbrugere er glade for startkommaet, glade for den tilsyneladende enkle kryds og bolle-løsning som aldrig slår fejl, og som alle kan lære at mestre hvis de gør sig umage. Sådan forholder det sig desværre ikke i virkeligheden, og resultatet er at de fleste sprogbrugere overvurderer deres eget kommaniveau. Det er desværre meget sværere at sætte komma korrekt end de fleste tror.